

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора медичних наук, директора інституту в складі
закладу вищої освіти навчально-наукового інституту післядипломної
освіти Полтавського державного медичного університету

Марченко Алли Володимирівни

на дисертацію Драчевської Ірини Юріївни

«Особливості телерентгенографічних показників визначених за методами
Steiner, Ricketts, Downs у осіб із ортогнатичним прикусом в залежності від
типу обличчя», представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду
ДФ 05.600.065, що утворена згідно наказу ректора ЗВО Вінницького
національного медичного університету ім. М. І. Пирогова № 97 від
25. 11. 2022 р. на підставі рішення Вченої ради ВНМУ ім. М. І. Пирогова
№ 4 від 24 11. 2022 р. з правом прийняття до розгляду та проведення
разового захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії з галузі
знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія»

1. Ступінь актуальності обраної теми

Актуальність теми представленої дисертації є безсумнівною, зважаючи
на значну розповсюдженість патологічних змін зубощелепної системи та
зубощелепних деформацій, широту використання променевих методів
дослідження, насамперед комп'ютерної томографії та телерентгенографії в
діагностиці таких змін, наявність значної кількості методик цефалометричного
аналізу, тощо. Після періоду розробки та впровадження авторських методик
цефалометричного аналізу, який тривав десятки років, настав період ще більш
глибокого осмислення накопичених результатів досліджень, клінічних
обстежень пацієнтів та намагань вирішити цілий ряд проблем, які постали
перед дослідниками. Це і проблема визначення нормативних параметрів
цефалометричних показників, у тому числі й телерентгенографічних

морфометричних показників та показників взаєморозташування структур черепа загалом, щелеп та зубів зокрема. Також це є проблемою вибору певної методики цефалометричного аналізу для досягнення максимальної діагностичної, лікувальної та прогностичної ефективності. Сам факт відсутності до теперішнього часу єдиної загальноновживаної та загальноновизнаної, регламентованої методики свідчить про те, що існуючі не є універсальними. Деякі дослідники вважають, що доцільно використовувати одразу декілька методик цефалометричного аналізу для пацієнта для покращення кінцевого результату. Важливою проблемою є і виявлені відмінності у встановлених характерних значеннях телерентгенографічних та комп'ютерно-томографічних цефалометричних показників в контингентах осіб різних груп в залежності від статі, раси, етносу, популяції, загальної морфологічної конституції, країн та географічних зон проживання тощо.

Дисертація Драчевської Ірини Юріївни якраз і вирішує одну з таких існуючих науково-практичних задач, а саме – встановлення значень телерентгенографічних показників верхньої й нижньої щелеп, міжщелепних показників, показників положення зубів і профілю м'яких тканин обличчя за Steiner, Ricketts і Downs в залежності від статі й типу обличчя за Гарсон та побудові й аналізу регресійних моделей даних показників в українських юнаків і дівчат із нормальною оклюзією, наближеною до ортогнатичного прикусу та з різними типами обличчя.

2. Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Дисертація запланована та виконана у Вінницькому національному медичному університеті ім. М. І. Пирогова в рамках ініціативної наукової тематики кафедри стоматології дитячого віку Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова “Особливості телерентгенографічних показників визначених за методами Steiner, Ricketts, Downs у осіб із

ортогнатичним прикусом в залежності від типу обличчя” (№ державної реєстрації: 0121U113159).

Належний науковий рівень дисертації забезпечений дотриманням усіх вимог до дисертацій на здобуття ступеня філософії як на етапі її планування, так і на етапі її безпосереднього виконання – обрання актуальної теми, мети роботи, визначення її конкретних завдань та методів досліджень, ретельною проробкою та використанням під час аналізу результатів досліджень сучасних даних наукової літератури, достовірною статистичною обробкою та узагальненням отриманих результатів.

Вагомість та достовірність, новизна отриманих результатів підтверджена і високим рівнем публікацій здобувача – сім статей у вітчизняних фахових наукових журналах, у тому числі й у виданні, яке включене до визнаної міжнародної наукометричної бази Web of Science та стаття у закордонному науковому виданні. Публікації у вигляді тез також видані в матеріалах фахових наукових форумів високого рівня.

3. Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Ціла низка результатів, отриманих дисертанткою під час виконання дисертаційного дослідження є новітніми. Уперше встановленими є значення та процентильний розмах телерентгенографічних показників за методиками цефалометричного аналізу Steiner, Ricketts і Downs та їх відмінності в українських юнаків і дівчат з ортогнатичним прикусом в залежності від статі та типу обличчя. Також уперше були створені достовірні математичні моделі щодо індивідуальних телерентгенографічних показників щелеп, положення окремих зубів, міжщелепних показників та показників профілю м'яких тканин обличчя в осіб юнацького віку з різними типами обличчя за Гарсон. За результатами досліджень розроблена комп'ютерна програма “SteinerNorm”, пріоритетність

створення якої засвідчена авторським свідоцтвом на твір.

В опублікованих восьми статтях та трьох тезах у вітчизняних та закордонному наукових виданнях, отриманому авторському свідоцтві на твір повністю відображені результати дисертаційної роботи.

4. Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, їх достовірність не викликають сумніву. Дисертанткою проведений ретельний відбір осіб для формування груп дослідження – юнаки віком від 17 до 21 року та дівчата віком від 16 до 20 років з фізіологічним прикусом, максимально наближеним до ортогнатичного за 11 пунктами за Бушан. Усі телерентгенограми є якісними, отриманими на сучасному обладнанні – використаний дентальний конусно-променевий томограф Veraviewerocs 3D Morita (Японія) в режимі цефалометричного дослідження. Безпосередньо для цефалометричного аналізу застосована загальновизнане, сертифіковане у Європейському союзі та апробоване програмне забезпечення 1-го класу з функцією вимірювання OnyxSerh версії 3DPro, розроблене саме для управління зображеннями і їх аналізу у стоматології. Усі результати дослідження були ретельно оброблені методами математичної статистики у ліцензованому програмному пакеті, узагальнені та проаналізовані з залученням інформації з чисельних наукових джерел. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації обґрунтовані та відповідають результатам дослідження.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Дисертантка чітко сформулювала мету та завдання дисертаційного дослідження, визначила його об'єкт і предмет, обрала інформативні методи дослідження, сформувала групи дослідження, освоїла роботу з програмою для

аналізу телерентгенограм та оволоділа методиками цефалометричного аналізу за Steiner, Ricketts і Downs та методикою визначення типу обличчя за Гарсон, які й успішно застосувала під час виконання дисертації. Самостійно авторкою проведена статистична обробка результатів дослідження та написані розділи дисертації, проведено кінцеве оформлення дисертації. Формулювання висновків здійснене за консультативною допомогою керівника. Загалом слід відзначити високий рівень оволодіння дисертанткою методологією наукової діяльності.

Поставлене у дисертації наукове завдання виконане повністю, у відповідності до вимог до дисертацій на здобуття відповідного ступеня.

6. Теоретичне і практичне значення отриманих результатів дослідження

Результати, отримані дисертанткою мають вагоме теоретичне значення для стоматології та для антропології загалом – наведені нові дані щодо конкретних значень морфометричних краніометричних, цефалометричних показників в осіб юнацького віку населення української етнічної групи, та, що особливо важливо – їх відмінності, особливості в осіб різних груп за типом обличчя, що є подальшим розвитком учення про мінливість морфометричних параметрів організму людини.

Незаперечним є і практичне значення отриманих результатів дослідження. Це стосується як використання в якості характерних, нормативних для українських юнаків або дівчат з ортогнатичним прикусом і з різними типами обличчя значень та меж процентильного розмаху телерентгенографічних показників за методиками Steiner, Ricketts та Downs, так і застосування створених дисертанткою регресійних рівнянь для визначення індивідуальних належних значень таких показників. Особливо цінним для практичного використання, на наш погляд, є створена здобувачкою зі співрозробниками зручна у використанні та інформативна комп'ютерна програма "SteinerNorm".

7. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертація Драчевської Ірини Юріївни викладена державною мовою, побудована за класичною схемою і оформлена згідно існуючих вимог.

Робота викладена на 355 сторінках, де 149 сторінок є заліковим машинописним текстом. Структурно дисертація складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, символів тощо, вступу, розділу огляду літератури, розділу загальної методики й основних методів дослідження, двох розділів власних досліджень дисертантки, розділу аналізу та узагальнення результатів дослідження, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел та додатків. Дисертація містить 209 таблиць та інформативно проілюстрована 73 рисунками.

В анотації українською та англійською мовами надає основні відомості щодо об'єктів та методів дослідження та представляє основні отримані результати, отримані уперше. Також анотація містить ключові слова та бібліографію наукових праць дисертантки за темою дисертаційної роботи.

У Вступі, на 6 сторінках висвітлені актуальність теми дисертації, зазначений її зв'язок з науковою темою кафедри, сформульовані мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження, вказані використані методи дослідження з коротким поясненням мети їх застосування, визначені наукова новизна та практичне значення отриманих результатів, вказані особистий внесок дисертантки та відомості щодо апробації результатів дисертації на наукових форумах і опублікованих праць.

У розділі “Огляд літератури” авторка, з використанням чисельних посилань на джерела наукової літератури, висвітлює роль телерентгенографічного методу та цефалометричних методів дослідження людини для забезпечення діагностики зубощелепних аномалій, планування та успішного виконання одонтологічного лікування; обґрунтовує важливість урахування статевих, вікових, етнічних та популяційних особливостей людини

при проведенні цефалометричного аналізу. В окремому підрозділі дисертантка доводить важливість урахування типу обличчя при проведенні цефалометричного аналізу. Розділ викладений на 24 сторінках. Матеріали, які представлені в даному розділі дисертації, відображені в статті у фаховому науковому журналі України.

У розділі *«Загальна методика й основні методи дослідження»* авторка описує об'єкти дослідження, методики проведення кефалометричних досліджень для визначення типу обличчя згідно морфологічного індексу Гарсона та телерентгенографічного дослідження. Слід відзначити надзвичайну скрупульозність здобувача у викладенні матеріалів даного розділу – авторка дуже детально та послідовно характеризує саму методику отримання телерентгенограм, їх аналізу за методиками Steiner, Ricketts та Downs, обґрунтовує розподіл досліджуваних ТРГ-показників на 3 групи, зазначає та пояснює з ілюстрацією малюнками основні цефалометричні точки та лінійні та кутові показники вимірювання, описує застосовані методи математичної статистики для обробки результатів досліджень та побудови математичних моделей ТРГ-показників. Розділ викладений на 21 сторінці, складається з 3-х підрозділів та містить 8 малюнків.

У *третьому розділі*, який написаний на 49 сторінках і складається з чотирьох підрозділів, представлені результати власних досліджень дисертантки. У першому підрозділі надані результати досліджень телерентгенографічних показників першої групи – базальних краніальних структур за Bjork, Burstone, Jarabak, Ricketts, Schwarz і Steiner, які зазвичай не змінюються під час хірургічного та ортодонтчного лікування в залежності від типів обличчя. У другому, третьому та четвертому підрозділах надані отримані результати досліджень ТРГ-показників другої та третьої груп, відповідно за методиками цефалометричного аналізу Steiner, Ricketts та Downs в юнаків і дівчат з різними типами обличчя – межі процентильного розмаху значень даних показників, виявлені ознаки статевого диморфізму між юнаками та дівчатами з

однаковими типами обличчя, та відмінності між юнаками або між дівчатами з однаковими типами обличчя. Розділ містить 64 малюнки. За результатами, представленими у даному розділі опубліковані 3 статті у фахових наукових виданнях України, 1 стаття в закордонному науковому журналі та видані 2 публікації в матеріалах науково-практичних конференцій з міжнародною участю у вигляді тез.

У трьох підрозділах *четвертого розділу* на тридцяти восьми сторінках дисертантка надає результати регресійного аналізу та конкретні регресійні рівняння достовірних математичних моделей ТРГ-показників зубощелепної системи, відповідно з методик Steiner, Ricketts та Downs для юнаків та для дівчат з різними типами обличчя. Представлені достовірні математичні моделі з коефіцієнтом детермінації більшим ніж 0,6 ТРГ-показників, які увійшли до другої групи в залежності від ТРГ-показників першої групи та ТРГ-показників, які увійшли до третьої групи в залежності від показників першої та другої груп. За результатами, представленими у даному розділі опубліковані 3 статті у фахових наукових виданнях України, у тому числі 1 стаття в журналі, який входить до переліку міжнародної наукометричної бази Web of Science, видана публікація в матеріалах науково-практичних конференцій та отримано свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір.

У *шостому розділі*, матеріали якого представлені на 29 сторінках, дисертанткою узагальнені отримані результати дослідження та проведений їх ґрунтовний аналіз з чисельними посиланнями на наукові публікації вітчизняних та закордонних науковців та критичним співставленням отриманих власних результатів дослідження з даними інших науковців, які працювали в схожому напрямку досліджень. Дисертантка ще раз доводить доцільність виконання своєї дисертаційної роботи, актуальність та вагомість вирішених нею задач та необхідність урахування типу обличчя пацієнтів при проведенні та інтерпретації результатів цефалометричного дослідження.

Висновки дисертації, як і вимагається, починаються з узагальнюючого, в

якому дисертанткою розкрита вирішена в дослідженні науково-практична задача встановлення в українських юнаків і дівчат із ортогнатичним прикусом і з різними типами обличчя значень та особливостей телерентгенографічних показників верхньої й нижньої щелеп, міжщелепних показників та показників положення зубів і профілю м'яких тканин обличчя за методиками цефалометричного аналізу Steiner, Ricketts і Downs та побудови й аналізу регресійних моделей індивідуальних цефалометричних параметрів за даними методиками, що характеризують показники. Вісім окремих висновків є логічними, конкретними, зробленими на основі результатів дослідження відповідно до його основних завдань.

Слід окремо відзначити в позитивному плані наявність в дисертації окремого підрозділу *«Практичні рекомендації»*, що є важливим в дисертаційній роботі щодо клінічної спрямованості. В даному підрозділі дисертантка покроково пояснює, описує застосування розробленої комп'ютерної програми "SteinerNorm", яка надає змогу визначення типу обличчя та розрахунку індивідуальних телерентгенографічних показників за методами Steiner, Ricketts та Downs для осіб української популяції з урахуванням віку, статі та типу обличчя. Практичні рекомендації викладені на трьох сторінках та ілюстровані рисунком.

Список викладених джерел, використаних в дисертації, складається з 268 найменувань (225 – латиницею, 43 – кирилицею). До наведеного списку, згідно існуючих вимог, включені і публікації за матеріалами дисертації самої дисертантки.

У *Додатках* відображені наукові праці дисертантки, в яких опубліковані основні наукові результати; наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та наукові форуми з апробацією отриманих результатів. Також у додатках представлено 7 актів впровадження матеріалів дисертації в роботу кафедр закладів вищої освіти та закладів охорони здоров'я.

В цілому, дисертація є повністю завершеною кваліфікаційною науковою

працею.

8. Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Результати дисертації доцільні до застосування у практичній роботі лікарів-стоматологів, у першу чергу – ортодонтів, ортопедів, фахівців з щелепно-лицьової хірургії як під час планування та виконання втручань з метою корекції зубо-щелепних деформацій або наслідків травматичних ушкоджень, так і з метою контролю віддалених кінцевих результатів проведеного лікування.

9. Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Під час розгляду дисертації виникло декілька зауважень, які не є принциповими та не знижують загальної високої оцінки роботи:

1. У вступі дисертації у підрозділі «Практичне значення одержаних результатів» не відображено факт впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність лікарів-ортодонтів Комунального підприємства «Вінницька міська клінічна стоматологічна поліклініка», хоча акт про таке впровадження наданий в дисертації у Додатку Б3.

2. У тексті дисертації зустрічаються не чисельні орфографічні та друкарські помилки, не коректні вислови. Зокрема, на стор. 27 – «інтерпритація», вірним є «інтерпретація»; стор 34, 35, 36 містять не відповідність закінчень (розглянути -і, мезогнатичним -ий, виду –і, тощо. Стор 40. – «...щиро здивовані..» бажано змінити на «...результати виявились непередбачуваними/ неочікуваними..». На стор. 61 написано «...методи дослідження аналізу телерентгенограм» – потрібно було «...методи аналізу телерентгенограм»; у додатках дисертації шостий та сьомий акт впровадження позначені однаково, як Додатки Б6 – останній додаток мав бути позначений, як Б7.

3. Дисертантці рекомендовано дотримуватись єдиної термінології. Розділ 2.2.1. Кефалометрія, а підрозділи 2.2.2.1 – ...цефалометричні точки, 2.2.2.2 – цефалометричні показники, тощо.

Крім того, хотілось би почути відповідь дисертантки на наступні запитання:

1. Якою саме методикою вікової періодизації онтогенезу людини Ви скористалися для формування груп дослідження осіб юнацького віку? Адже таких методик є достатньо значна кількість і вони певною мірою різняться.

2. Чому у Вашій роботі використовувались пацієнти саме цього вікового періоду і саме такої кількості? Чи враховували Ви наявність суглобової патології під час набору групи дослідження?

3. Чи можете Ви пояснити, чому кількість достовірних математичних моделей телерентгенографічних показників і за Steiner, і за Ricketts, і за Downs зазвичай більша саме для показників третьої групи, ніж для показників другої групи?

10. Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності

Під час аналізу матеріалів дисертації та наукових публікацій дисертантки ознак порушення академічної доброчесності не виявлено. Перевірка тексту дисертації на плагіат з використанням програмного засобу «Unicheck» встановила рівень оригінальності рукопису у 86 %. Зафіксовані окремі співпадіння у тексті дисертації стосувалися лише посилань на наукову літературу, загальноновживаних термінів та фраз і окремих виразів з власних публікацій.

11. Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Драчевської Ірини Юріївни «Особливості телерентгенографічних показників визначених за методами Steiner, Ricketts, Downs у осіб із ортогнатичним прикусом в залежності від типу обличчя», що

представлена на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія», є самостійною завершеною науковою працею, що вирішує актуальну для стоматології науково-практичну задачу, що полягає у встановленні меж процентильного розмаху і особливостей телерентгенографічних показників та створенні математичних моделей індивідуальних ТРГ-параметрів верхньої й нижньої щелеп, міжщелепних показників, показників положення зубів і профілю м'яких тканин обличчя, визначених за методами цефалометричного аналізу за Steiner, Ricketts і Downs в українських юнаків і дівчат із нормальною оклюзією, наближеною до ортогнатичного прикусу та з різними типами обличчя.

Дисертація Драчевської Ірини Юріївни за актуальністю теми, науковим рівнем, рівнем виконання, обсягом проведених досліджень, новизною, теоретичним і практичним значенням отриманих результатів відповідає усім вимогам відповідно до Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, а її авторка Драчевська Ірина Юріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія».

Офіційний опонент:

доктор медичних наук, доцент,
директор інституту в складі закладу вищої освіти
навчально-наукового інституту
післядипломної освіти Полтавського
державного медичного університету

Алла МАРЧЕНКО